

نهضت امام باقر(ع)؛ از مبارزه با جاهلیت اموی تا اصلاح جریانات درون شیعی

در شرایطی که جهان اسلام از يك سو تحت سیطره اندیشه‌های جاهلی، تعصبات قبیله‌ای و نگاه‌های اشرافی امویان و از سوی دیگر با پیدایش معضل جریانات

. در شرایطی که جهان اسلام از يك سو تحت سیطره اندیشه‌های جاهلی، تعصبات قبیله‌ای و نگاه‌های اشرافی امویان و از سوی دیگر با پیدایش معضل جریانات درون شیعی مواجه بود، امام باقر(ع) نسل تازه‌ای از شیعیان را پرورش دادند که ضمن تقابل با بنی‌امیه به اصلاح جریانات درون شیعی بپردازند.

حجت‌الاسلام والمسلمین سیدقاسم رزاقی موسوی، عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، به بیان نکاتی درباره عصر امام محمد باقر(ع) و نقش ایشان در اصلاح امور جامعه پرداخت و گفت: اگر بخواهیم برداشت درستی از شرایط عصر امام باقر(ع) داشته باشیم، باید از وضعیت اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آن دوره برداشت درستی داشته باشیم.

در دوران بنی‌امیه، جامعه به تعصبات دوران جاهلیت برگشته بود

وی افزود: با بررسی شرایط منتهی به دوران امام باقر(ع)، متوجه می‌شویم که بعد از قیام کربلا، قیام توابعین، قیام مختار که به خونخواهی از امام حسین(ع) صورت گرفت و حتی جنبش عبداللہ بن زبیر که در مکه صورت گرفت، امویان توانستند بعد از سرکوبی همه این قیام‌ها، چه آن‌هایی که به حق برای شیعه بوده و چه آن‌هایی که همانند عبداللہ بن زبیر در مکه به داعیه حکومت‌گری صورت گرفته است، ثباتی را در حکمرانی خودشان ایجاد کنند.

حجت‌الاسلام رزاقی:

امام باقر(ع) میراث‌دار جامعه‌ای هستند که به لحاظ فکری و فرهنگی، در آن انحراف پیدا شده است. از سوی دیگر، مبارزات فکری، رونق مباحث کلامی و فقهی، به وجود آمدن فرقه‌های جدید منحرف که اعتقادات انحرافی در اندیشه‌هایشان وجود داشت، عرصه‌های اصلی مبارزاتی امام باقر(ع) را تشکیل می‌داد

وی ادامه داد: در این شرایط، جهان اسلام تحت سیطره حکام اموی یعنی آن اندیشه‌های جاهلی، تعصبات قبیله‌ای و نگاه‌های اشرافی‌گری قریش مشاهده می‌کنیم. در نتیجه این فعالیت‌ها، جامعه اسلامی از مسیر اصلی خود که پیامبر بزرگوار اسلام(ص) با آوردن دین اسلام درصدد تحقق آن بودند، کاملاً منحرف شده بود و برگشتی به تعصبات دوران جاهلیت صورت گرفته بود.

امام باقر(ع) میراث‌دار جامعه‌ای هستند که به لحاظ فکری و فرهنگی، در آن انحراف پیدا شده بود

عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی خاطرنشان کرد: در این شرایط، فساد به گونه‌ای زیاد شده بود که دو شهر اصلی جهان اسلام یعنی مکه و مدینه که متن ظهور دین اسلام به شمار می‌آیند، به مرکز فساد تبدیل می‌شوند و اگر کسی می‌خواست به دنبال رقاصه و آوازخوان برود، به این دو شهر می‌آمد و این نشان از انحراف فکری، اعتقادی و فرهنگی در جامعه اسلامی داشت. البته این مسئله، بیشتر در عصر امام سجاد(ع) حاکم بود و با اقداماتی که ایشان انجام دادند، در شرایط اجتماعی تغییراتی صورت گرفت و بازگشت به سوی جامعه اسلامی آغاز شد، اما نقطه اوج این بازگشت، زمان امام باقر(ع) است.

وی اظهار کرد: امام باقر(ع) میراث‌دار چنین جامعه‌ای هستند که به لحاظ فکری و فرهنگی، در آن انحراف پیدا شده است. از سوی دیگر، مبارزات فکری، رونق مباحث کلامی و فقهی، به وجود آمدن فرقه‌های جدید منحرف که اعتقادات انحرافی در اندیشه‌هایشان وجود داشت، عرصه‌های اصلی مبارزاتی امام باقر(ع) را تشکیل می‌داد و آن‌چه که در این شرایط می‌توانیم برای فعالیت‌های امام باقر(ع) متصور شویم، تلاش‌های علمی و فرهنگی ایشان است.

دوران امام باقر(ع) نقطه دگرگونی و تحول در فرهنگ اسلامی است

این استاد دانشگاه ادامه داد: امام باقر(ع) برای آن‌که بتوانند فضای موجود را تغییر بدهند و فضای فکری و فرهنگی جامعه را تفسیر کنند، به سمت نهضت علمی و فرهنگی پیش می‌روند که بتوانند فضای موجود را به فرهنگ قرآن و اهل بیت(ع) برگردانند. بنابراین من این نکته را برجسته‌تر مطرح می‌کنم که دوران امام باقر(ع) نقطه دگرگونی و تحول در فرهنگ اسلامی است و این کار با تأسیس

دانشگاه اهل بیت (ع) توسط آن حضرت و تکمیلش به وسیله امام صادق (ع) فراهم می‌شود.

عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، در ادامه در رابطه با نهضت علمی امام باقر (ع) گفت: امام باقر (ع) حرکت علمی خود را از مدینه آغاز می‌کنند، چون می‌خواستند در متن جهان اسلام، در موطن ائمه (ع) و مرکز اول حکومت اسلامی، اصول اعتقادی، کلامی، فقهی و تفسیری خودشان را در دل جهان اسلام و در کنار دیگر اندیشمندان مطرح کنند که شیعه، چیزی فراتر از اسلام به نظر نرسد و خط نابی را که ائمه معصومین (ع) به دنبال آن بودند، دنبال کنند.

استناد به آیات قرآن؛ مهم‌ترین ویژگی تعلیم امام باقر (ع)

وی افزود: اندیشمندان اسلامی از مناطق مختلفی از قبیل کوفه، بصره، حجاز، یمن و... در درس‌های امام باقر (ع) شرکت می‌کردند و میراث‌دار این مباحث و منتقل‌کننده آن به سایر مناطق جهان اسلام بودند. همه این‌ها نشان از یک حرکت عظیم علمی و فرهنگی در مکتب تشیع توسط امام باقر (ع) دارد که عظمت علمی ایشان را نشان می‌دهد. این‌ها نمونه‌هایی از تلاش‌ها و حرکت علمی امام باقر (ع) است که در آن فضای غبارآلود دوران اموی صورت گرفته است.

این استاد دانشگاه در ادامه در رابطه با ویژگی‌های تعلیم امام باقر (ع) اظهار کرد: مهم‌ترین ویژگی تعلیم ایشان، استناد به آیات قرآن است و خود ایشان ترجیحاً می‌فرمودند که هر مطلبی را که از من شنیدید، از من بپرسید که من با استناد به کدام آیه قرآن، این را مطرح می‌کنم و نکته مهم‌تر در فعالیت علمی ایشان، تبیین مبانی علمی-اعتقادی شیعه، در مباحث مختلف اعتقادی، به‌ویژه در عرصه امامت است که با توجه به اختلافات درون شیعی، تبیین حقیقت و جایگاه امامت، می‌توانست در جلوگیری از این اختلافات، بسیار تأثیرگذار باشد.

مبارزه امام باقر (ع) با انحرافات فکری و فرقه‌های انحرافی

وی ادامه داد: امام باقر (ع) برای جلوگیری از انحرافات فکری در جامعه اسلامی به مبارزه در عرصه‌های مختلفی از جمله مبارزه با فرقه‌های انحرافی که در زمان امام وجود داشت، پرداختند. مرجئه که عقاید انحرافی و باطلی را در عرصه‌های مختلفی مطرح می‌کردند یا خوارج که نگاه تعصبی و بدون پشتوانه عقلی خود را مطرح می‌کردند، دو گروه از این فرق انحرافی بودند. همچنین غلات که به ظاهر از شیعیان و دوستدار امام بودند، مقام امام را تا جایگاه خدایی بالا بردند و این می‌توانست بزرگ‌ترین انحراف در اندیشه شیعه به شمار بیاید.

حجت‌الاسلام رزاقی:

ایشان نسل تازه‌ای از شیعیان را پرورش دادند که بتوانند تعلیم شیعه را در جامعه اجرا کنند، لذا فعالیت سیاسی امام باقر (ع) در دو عرصه صورت گرفته است که نخست، عرصه تقابل با بنی‌امیه و دوم، اصلاح جریان‌ات درون شیعی است

رزاقی خاطرنشان کرد: بر همین اساس مشاهده می‌کنیم که امام باقر (ع) در همه این عرصه‌ها، یکی از وظایف اصلی خود را جلوگیری از انحرافات فکری و مبارزه با فرقه‌های انحرافی می‌دانسته‌اند و همه این فعالیت‌ها در حضور علمایی چون زهری، قتاده، هشام بن حکم و دیگران صورت می‌گرفته است که همه آن‌ها از اندیشمندان وابسته به دربار اموی بودند و اندیشه‌های انحرافی را نشر می‌دادند و امام موفق شدند در برابر همه این‌ها سربلند بیرون بیایند.

امام باقر (ع) مکتب شیعه و تعلیم آن را نظام‌مند کردند

عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی در ادامه گفت: تصویری که ما از آن دوران داریم، این است که با وجود همه این تحولاتی که اندیشمندان وابسته به دربار اموی انجام می‌دادند، امام توانسته‌اند هم با این اندیشه‌ها مبارزه کنند و هم این‌که اندیشه‌های ناب الهی و مکتب اهل بیت (ع) را در این جامعه و این فضا نشر بدهند که حاصل آن، تسخیر فضای علمی، فرهنگی، و اجتماعی جامعه است که به برکت وجود امام باقر (ع) و تلاش‌های آن حضرت صورت گرفته است.

این استاد دانشگاه خاطرنشان کرد: نکته بعدی را از کتاب [#171](#)؛ نخستین اندیشه‌های شیعی، تعلیم امام محمد باقر [»](#) نوشته [#171](#)؛ ارزینا آر. لالانی [»](#)؛ که یکی از خاورشناسان و شیعه‌پژوهان است، نقل می‌کنم که ایشان شخصیت علمی امام باقر (ع) را بررسی کرده‌اند و یکی از مهم‌ترین دستاوردهای فعالیت علمی امام باقر (ع) را این نکته می‌داند که امام باقر (ع) موفق شدند مکتب شیعه و تعلیم آن را نظام‌مند کنند.

تشکیل حکومت اسلامی؛ هدف اساسی امام باقر (ع)

عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، در ادامه درباره تأثیر و نتیجه فعالیت‌های علمی امام باقر(ع) گفت: ما شاهد رونق گرفتن علوم جدیدی چون فقه‌القرآن، لغت‌نویسی، رونق علم حدیث و همین‌طور رونق احادیث مربوط به سیره نبوی(ص) هستیم و این‌ها تعبیری است که ارزینا لالانی، درباره حاصل فعالیت‌های علمی امام باقر(ع) مطرح کرده است.

وی ادامه داد: اگر بخواهیم به نکته‌ای درباره امام محمد باقر(ع) بپردازیم که تاکنون خیلی مورد توجه قرار نگرفته است، بهتر است به بحث درباره فعالیت‌های سیاسی زندگی ایشان بپردازیم، زیرا در بررسی مسائل مربوط به امام باقر(ع) بیشتر بر فعالیت‌های علمی و نهضت علمی ایشان تأکید می‌شود و نکته‌ای که از آن غافل می‌شویم و به‌جاست که به آن بپردازیم، این است که امام باقر(ع) این نهضت علمی خودشان را در راستای هدفی بزرگ‌تر که همان تشکیل حکومت اسلامی یا بهتر بگوئیم حکومتی که حاصلش ترویج تعالیم دینی باشد، صورت داده است.

تقابل با بنی‌امیه و اصلاح جریان‌های درون‌شیعی؛ دو عرصه مهم فعالیت‌های سیاسی امام باقر(ع)

این استاد حوزه و دانشگاه در رابطه با عرصه‌های مهم فعالیت‌های سیاسی امام باقر(ع) گفت: ایشان نسل تازه‌ای از شیعیان را پرورش داده‌اند که بتوانند تعالیم شیعه را در جامعه اجرا کنند. لذا فعالیت سیاسی امام باقر(ع) در دو عرصه صورت گرفته است که نخست، عرصه تقابل با بنی‌امیه بوده است که حکایات و نمونه‌های مختلفی در این زمینه وجود دارد و عرصه دوم، اصلاح جریان‌های درون شیعی است. چون وقتی که دقت می‌کنیم، متوجه می‌شویم که امام باقر(ع) با مشکلات درون‌شیعی مهمی همانند ادعای امامت محمد حنفیه و مشکلات مربوط به تقابل با فرقه زیدیه مواجه بوده‌اند. البته فرقه زیدیه، بعد از امام شکل می‌گیرد، اما ریشه اندیشه‌های زیدیه به دوران امام باقر(ع) برمی‌گردد.

رزاقی در پایان این گفت‌وگو اظهار کرد: دو نکته برجسته در فعالیت‌های امام باقر(ع) وجود دارد که کمتر به آن‌ها اشاره شده است و باید به آن‌ها اشاره کرد؛ نخست، امام در عرصه فعالیت‌های سیاسی، بیگانه و غافل نبوده‌اند و در این عرصه، تلاش داشته است و نکته مهم‌تر این است که فعالیت‌های ایشان را، چه در تقابل با بنی‌امیه و چه در عرصه درون‌شیعی، باید در راستای هدف بزرگ‌تر امام بدانیم که هدف همه ائمه(ع) بوده است که همان تشکیل حکومت اسلامی و ترویج تعالیم دینی در جامعه است که امام باقر(ع) با پرورش شاگردان و نسل تازه‌ای از شیعیان آگاه، توانسته‌اند به این هدف نائل شوند.